

En liten GRÖN bok om Dövblindtolkning

TILL LÄSAREN

En liten GRÖN bok om dövblindtolkning beskriver att dövblindtolkning, d.v.s. tolkning till personer med dövblindhet (eller med andra ord personer med kombinerad syn- och hörselnedsättning), består av tre helt integrerade delmoment – tolkning av vad som sägs, syntolkning och ledsagning.

Här får du som är utbildad dövblindtolk – men också du som ibland kommunicerar med personer med dövblindhet och någon gång får agera tolk – många praktiska tips.

Men denna bok kan naturligtvis också läsas av dig som brukare som själv har dövblindhet och vill veta mer om att använda dövblindtolk.

I texten står ordet *tolk* för dövblindtolk, d.v.s. tolk till personer med dövblindhet och ordet *brukare* står för personer med dövblindhet som behöver tolk.

Om du har frågor om innehållet i denna bok eller synpunkter hur den kan utvecklas och bli ännu bättre kontakta gärna enlitenbok@fsdb.org

PERSONER MED DÖVBLINDHET

Personer med dövblindhet är personer med varierande grad av kombinerad funktionsnedsättning av syn och hörsel.

I den nordiska definitionen av *dövblindhet* som antogs 2007 står att *dövblindhet begränsar dessa personers aktiviteter och inskränker full delaktighet i sådan grad att omgivningen och samhället behöver underlätta med specifika service-insatser, miljömässiga förändringar och/eller tekniska lösningar.*

Dövblindtolkning är ett exempel på en sådan specifik serviceinsats.

INLEDNING

Det är enligt Hälso- och sjukvårdslagen, HSL, landstingets ansvar att erbjuda vardagstolkning för bl.a. personer med dövblindhet – d.v.s. dövblindtolkning. Men det har aldrig gjorts någon officiell beskrivning av vad dövblindtolkning är. Därför antog FSDB:s styrelse den 2 april 2008 följande definition av dövblindtolkning:

Dövblindtolkning är en förutsättning för att personer med dövblindhet ska kunna uppnå full delaktighet, jämlikhet, självständighet och självbestämmande på alla områden i samhället.

Dövblindtolkning är förmedling av både syn- och hörselintryck till personer med dövblindhet. Detta sker genom tre helt integrerade delmoment. Dessa delmoment är tolkning av vad som sägs, syntolkning och ledsagning.

Dövblindtolkning ges med de tolkmetoder, när och i den omfattning, som personer med dövblindhet önskar.

I denna bok beskrivs bakgrunden till FSDB:s definition av dövblindtolkning och vad det som står i definitionen betyder. Här ges också många praktiska tips för tolkning av vad som sägs, syntolkning och ledsagning, olika tolkmetoder samt för socialhaptisk kommunikation.

Till sist kan du läsa hur du som brukare ska göra, när du beställer tolk och vad alla samtalsparter ska tänka på vid dövblindtolkning.

Det är FSDB:s och Nationellt kunskapscenters förhoppning att En liten GRÖN bok om dövblindtolkning ska bidra till ökade kunskaper hos både tolkar och brukare. Läs gärna mer i *Dövblindtolkning – ett studiematerial* av Linda Eriksson och Karin H Johansson (2007).

BAKGRUND

Regering och riksdag har angett att två av de nationella målen för den svenska handikappolitiken är full delaktighet och jämlikhet. Dessa båda mål är till och med inskrivna i Regeringsformen 1 kap 2 § genom ett tillägg 2002. I den nationella handlingsplanen sägs också att det handikappolitiska arbetet ska inriktas särskilt på att skapa förutsättningar för självständighet och självbestämmande.

I FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning erkänns betydelsen av principerna i FN:s standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet. (*Inledningen, punkt f.*)

Landstingets ansvar att erbjuda tolk skrevs in i Hälso- och sjukvårdslagen 1994. I HSL 3 b § punkt 3 står: "Landstinget ska erbjuda ... tolktjänst för vardagstolkning för barndomsdöva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade."

I Prop 1992/93:159 beskrivs vardagstolkning på följande sätt: "Syftet är att ge döva m.fl. grupper som är beroende av tolk i sin vardag möjligheter att ge och ta emot information, påverka, kunna förmedla sina synpunkter och därmed själva få inflytande över sina liv."

Propositionstexten ger exempel på många situationer som är vardagstolkning. Bland annat poängteras möjligheter till meningsfull fritid och rekreation.

En fungerande tolktjänst med välutbildade tolkar som erbjuder dövblindtolkning är en förutsättning för att personer med dövblindhet ska kunna uppnå full delaktighet, jämlikhet, självständighet och självbestämmande.

DÖVBLINDTOLKNING

Dövblindtolkning är förmedling av både syn- och hörselintryck till personer med dövblindhet. Detta sker genom tre helt integrerade och simultana delmoment. Dessa delmoment är tolkning av vad som sägs, syntolkning och ledsagning.

Andra typer av tolkning t.ex. teckenspråkstolkning och tolkning av främmande språk, är endast tolkning av vad som sägs.

Dövblindtolkning utförs som regel av utbildade dövblindtolkar, men när personer med dövblindhet inte får tillgång till dövblindtolkning eller själva inte anser sig behöva det, kan du som kommunicerar med personer med dövblindhet underlätta för dem att vara delaktiga, genom att agera tolk och t.ex. tänka på att syntolka samt tolka vad andra människor i rummet säger.

Tolkning av vad som sägs

Tolkning av vad som sägs kan vara både tolkning från talspråk till visuellt/taktilt teckenspråk och vice versa samt tolkning från talspråk till tydligt tal, tolkning från talspråk till skrift och tolkning från visuellt teckenspråk till visuellt/taktilt teckenspråk. Tolkning av vad som sägs sker samtidigt som syntolkning och ledsagning. Läs vad du som tolk ska tänka på under respektive tolkmetod.

Syntolkning

Syntolkning innebär att beskriva bl.a. miljöer, personer, händelser, relationer, sociala samspel och atmosfär i nära anslutning till ledsagning och tolkning av vad som sägs.

Att tänka på vid syntolkning:

- Tolken gör tydlig skillnad på vad som sägs och vad hon eller han syntolkar. Vid taktil tolkning kan tolken markera detta t.ex. genom att lägga sin passiva hand över brukarens hand.
- Tolken talar om vad hon eller han kan se just nu och vad hon eller han kanske vet sedan tidigare.
- Tolken talar om vilket utgångsläge tolk och brukare har i förhållande till miljön t.ex. genom att börja med storlek och avstånd.
- Tolken försöker precisera antal, avstånd och storlek på ett ungefär istället för att säga några, många, lagom, mycket,

där borta, långt, liten, stor m.m.

- Om det är möjligt och om brukaren vill, förmedlar tolken avstånd och storlek genom att tillsammans gå från A till B för att själv uppleva avstånd och storlek.
- Tolken förmedlar också avstånd och storlek genom att referera till något som brukaren vet sedan tidigare t.ex. att avståndet är det dubbla som man nyss har gått eller att storleken är hälften av något annat.
- Tolken går från spontana till mer strukturerade beskrivningar.
- Tolken försöker ha en röd tråd och något centralt att återvända till i det som hon eller han syntolkar t.ex. genom att beskriva framifrån och bakåt – eller tvärtom (utsikter m.m.), utifrån och inåt – eller tvärtom (hus, rum m.m.), uppifrån och nedåt – eller tvärtom (höga byggnader, människor m.m.).
- Tolken går från stort eller centralt till mindre detaljer – eller i vissa fall tvärtom.
- Tolken går från korta, koncentrerade till mer detaljerade beskrivningar t.ex. genom att förmedla lite av varje och låta brukaren tala om vad hon eller han vill få en närmare beskrivning av.
- Tolken går från objektiva – d.v.s. sakliga – till mer subjektiva beskrivningar.
- Tolken syntolkar så naturligt som möjligt.
- Vid taktill tolkning och om brukaren vill, kan tolken ibland använda båda händerna för att beskriva.
- Vid andra tolkmetoder än taktill tolkning och om brukaren vill, kan tolken ibland använda mer eller mindre taktill tolkning för att syntolka.
- Om brukaren vill, kan tolken ibland använda socialhaptisk kommunikation för att syntolka.
- Tolken har nytta av att känna till namn och persontecken.
- Om tolken inte hinner syntolka allt – bör hon eller han syntolka i efterhand istället för att utesluta syntolkningen.

Ledsagning

Ledsagning innebär kvalificerat stöd vid orientering och förflyttning och samtidig syntolkning och tolkning av vad som sägs.

Att tänka på vid ledsagning:

- Tolken ska alltid gå före brukaren.
- Det är viktigt att tolken och brukaren samtalar med varandra för att t.ex. komma överens om vilken ledsagningsteknik och vilket tempo som ska användas.
- Det är alltid brukarens ansvar att hålla i tolken.
- Det vanligaste greppet är att brukaren håller strax ovanför tolkens armbåge.
- Vissa brukare som använder taktill teckenspråk väljer ibland att hålla i tolkens hand.
- Andra brukare väljer att hålla på tolkens axel.
- Vilken sida brukaren vill gå på är olika från person till person och från situation till situation. Detta kan bero på att brukaren hör bättre på det ena eller andra örat eller har bättre balans på den ena eller andra sidan.

- Om brukaren vill byta sida är det enklast att hon eller han går bakom tolkens rygg och tar tag i hennes eller hans andra arm eller hand.
- Om tolken vill göra brukaren extra uppmärksam på något t.ex. dörrar eller trottoarkanter, kan tolken trycka till lite med armen eller handen.
- Tolken kan också visa riktning upp eller ner med hjälp av socialhaptisk kommunikation genom att lyfta eller sänka sin arm eller hand.
- Vissa brukare väljer att använda den vita käppen, även när de har tolk. Då håller de käppen i sin lediga hand. Det är ett bra sätt att uppmärksamma att hon eller han har synnedsättning. Detta kan underlätta ledsagningen, eftersom andra människor ofta respekterar den vita käppen och lämnar vägen fri för tolken och brukaren.
- Andra brukare väljer att inte använda den vita käppen, när de har tolk. Detta gäller oftast teckenspråkiga brukare som vill använda sin lediga hand till att kommunicera.
- Den vita käppen är ett bra hjälpmedel, när brukaren vill gå bakom tolken. Vid denna ledsagningsteknik kan det vara lite svårt att samtala med varandra, men tolken kan svara på brukarens frågor genom att säga "ja" eller "nej" med hjälp av socialhaptisk kommunikation.
- Vid dörrar är det viktigt att tolken talar om vilken typ av dörr det är och ev. åt vilket håll den öppnas. Oftast öppnar tolken dörren och visar brukaren var handtaget finns. Sedan går tolken före genom dörren. Brukaren följer efter och stänger dörren.
- Om en dörr eller annan passage är så smal att tolken och brukaren inte får plats i bredd måste tolken visa brukaren att hon eller han ska gå bakom tolken. Då drar tolken sin arm eller hand lite bakåt och/eller mot sig.
- Om det är riktigt trångt t.ex. på bussar, tåg och flyg, i vissa affärer eller på en smal skogsstig, fungerar det ofta bäst att brukaren går helt och hållet bakom tolken och håller sina händer på hennes eller hans axlar eller ryggsäck, alternativt tar den vita käppen till hjälp.
- Vid trappor är det viktigt att tolken talar om vilken typ av trappa det är, om den går ner eller upp och visar brukaren var ledstången är. Tolken kan också visa om trappan går ner eller upp med hjälp av socialhaptisk kommunikation genom att sänka eller lyfta sin arm eller hand.
- Om det är en kort trappa med bara några få trappsteg, kan tolken dessutom tala om hur många trappsteg det är.
- Tolken ska sedan gå ett trappsteg före brukaren och stanna till, när hon eller han har tagit första och sista steget för att brukaren ska känna att trappan börjar respektive slutar. När tolken tar första och sista steget, kan hon eller han dessutom ge en signal att trappan börjar respektive slutar. En signal kan vara att säga eller teckna "nu" och "sista" eller att använda socialhaptisk kommunikation och t.ex. trycka till lite med armen eller handen för att göra brukaren uppmärksam. Tolken och brukaren kan även välja att gå nerför eller uppför trappan samtidigt.
- När tolken ska visa något t.ex. ett dörrhandtag, en ledstång eller en stol, lägger hon eller han sin egen hand på föremålet. Brukaren följer sedan tolkens arm och hand till föremålet. Tolken får alltså *inte* bara ta brukarens hand och lägga den på ett föremål utan att först tala om vad det är.
- Om tolken lämnar brukaren ensam, ska tolken naturligtvis tala om det först och brukaren ska alltid ha kontakt med något t.ex. ett bord, en vägg, en stolpe eller ett träd. Det är också lämpligt att tolken talar om ifall det finns andra personer i närheten.
- Om brukaren har ledarhund är det viktigt att tolken och brukaren kommer överens om ifall ledarhunden eller tolken ska ledsaga. När ledarhunden har sin vita sele på sig är hon eller han i tjänst och tolken eller någon annan får inte störa, prata med eller klappa hunden. När ledarhunden ska ledsaga brukaren i känd miljö ska tolken gå bakom. Kanske vill brukaren att tolken ska tala om vissa saker med tydligt tal eller socialhaptisk kommunikation, men när ledarhunden ska ledsaga brukaren i en ny eller mindre känd miljö ska tolken gå före och visa vägen. Då får

ledarhunden ett kommando från brukaren att följa tolken. När tolken ska ledsaga brukaren och ledarhunden är med ska tolken gå till höger om brukaren och hunden utan sin vita sele till vänster om brukaren.

Läs gärna mer i *En liten GUL bok om ledsagning av personer med dövblindhet*.

TOLKMETODER

Vid dövblindtolkning används olika tolkmetoder beroende på vilket/vilka kommunikationssätt brukaren ifråga använder. I alla tolkmetoder ingår dövblindtolkningens tre delmoment – tolkning av vad som sägs, syntolkning och ledsagning.

Några förekommande tolkmetoder är:

- taktil tolkning
- avståndstolkning
- centraltolkning
- tydligt tal
- handalfabetering och bokstavering samt andra typer av i handen
- skrivtolkning

Vissa brukare använder alltid samma tolkmetod, medan andra brukare väljer tolkmetod beroende på aktuell situation eller väljer att kombinera flera tolkmetoder.

Taktil tolkning

Taktil tolkning är tolkning från talspråk eller visuellt teckenspråk till taktilt teckenspråk till en brukare som inte kan avläsa teckenspråket visuellt p.g.a. otillräckliga eller inga synrester alls.

Vanligtvis sitter tolken och brukaren bredvid varandra och brukaren avläser med den ena handen.

Det är då lämpligt att tolkarna sitter på varsin sida om brukaren och att den ena tolken tolkar med höger hand och den andra med vänster hand.

Men ibland sitter tolken och brukaren mittemot varandra och brukaren avläser med båda händerna.

Att tänka på vid taktil tolkning:

- Tolken tecknar med sin högra hand till brukarens vänstra hand eller tvärtom, med sin vänstra hand till brukarens högra hand.

Tolken får alltså aldrig teckna taktilt som hon eller han hälsar – med sin högra hand till brukarens högra hand.

- Tolken håller inte fast brukarens hand, utan låter istället brukaren själv ta ansvar för att följa tolkens rörelser. Det varierar lite mellan olika brukare hur de vill hålla.
- Tolken riktar tolkningen direkt till brukaren.
- Tolken ger brukaren feedback t.ex. genom att använda socialhaptisk kommunikation när hon eller han säger något och tolken är också uppmärksam på när hon eller han får feedback från brukaren.
- Tolken uttrycker *bokstäver* extra tydligt enligt följande:

A A-hand som har raka fingerleder.

B Rak tumme som pekar uppåt och inte har kontakt med pekfingeret.

C S-hand som har handflatan uppåtvänd.

D Flat hand där tummen har kontakt med handflatan.

E E-hand där tummen är gömd.

F Stor nyphand där rak tumme har kontakt med pekfingrets sida.

G Knuten hand där böjd tumme ligger mot fingrarna.

H Stor nyphand som har rundade leder i tummen och pek-fingret och fingrarna riktade snett framåt-uppåt eller uppåt.

I Lillfinger.

J Flat hand där tummen inte har kontakt.

K K-hand.

L Pekfinger med böjd tumme som är gömd eller ligger mot övriga fingrar.

MM-hand där antal fingrar är tre och handflatan är neråtvänd.

N N-hand där antal fingrar är två och handflatan är neråtvänd.

O O-hand som har rundade fingerleder.

P Stor nyphand som har rundade leder i tummen och pekfingret och fingrarna riktade snett framåt-neråt eller neråt.

Q Rak tumme som pekar neråt och inte har kontakt med pekfingret.

R Långfinger.

S S-hand som har handflatan vänstervänd.

T T-hand där tummen och pekfingret inte har kontakt.

U N-hand där fingrarna är riktade framåt-uppåt eller uppåt och handflatan vänstervänd eller inåtvänd.

V V-hand som har två spretande fingrar.

W W-hand som har tre spretande fingrar.

X X-hand.

Y Flat hand som vrids upp.

Z Pekfinger med böjd tumme som är gömd eller ligger mot fingrarna och har handflatan uppåtvänd.

Å A-hand som har raka fingerleder och cirkelrörelse.

Ä A-hand som har raka fingerleder och förs åt sidan eller inåt.

Ö O-hand som har rundade fingerleder och förs uppåt.

- Tolken tänker på att vissa bokstäver är mycket lika varandra och mycket lika vissa siffror.

- Tolken uttrycker *siffror* extra tydligt enligt följande:

1 Pekfinger som har skakande rörelse, handflatan neråtvänd och böjd tumme som är gömd eller ligger mot övriga fingrar.

2 V-hand som har skakande rörelse, två spretande fingrar, handflatan neråtvänd och böjd tumme som är gömd eller ligger mot övriga fingrar.

3 W-hand som har skakande rörelse, handflatan neråtvänd och tre spretande fingrar.

4 Sprethand som har skakande rörelse, handflatan neråtvänd och fyra spretande fingrar.

5 Sprethand som har skakande rörelse, handflatan neråtvänd och fem spretande fingrar.
inte har kontakt med pekfingeret.

7 T-hand som har skakande rörelse, handflatan neråtvänd och där tummen och pekfingeret inte har kontakt.

8 Tupphand som har skakande rörelse och handflatan neråtvänd.

9 E-hand som har vridande rörelse.

10 Flyghand som har skakande rörelse och handflatan neråtvänd. (OBS! Bild av siffran 10 saknas.)

- Tolken tänker på att vissa siffror är mycket lika varandra och mycket lika vissa bokstäver.
- Tolken förtydligar alla homonyma tecken – d.v.s. två eller flera tecken som till formen är likadana eller nästan likadana, men deras betydelse är olika – t.ex. genom att använda initialer och kategorier.
- Tolken förmedlar alla teckenspråkets icke-manuella signaler manuellt – d.v.s. med sina händer – t.ex. frågesatser, referenser, negationer och känslor.
- Tolken växlar inte aktiv hand, om brukaren bara avläser med den ena handen.
- Tolken försöker ha samma nivå – d.v.s. att hon eller han sitter ner, om brukaren sitter och står upp, om brukaren står.

Avståndstolkning

Avståndstolkning är tolkning från talspråk eller visuellt teckenspråk till visuellt teckenspråk, till en brukare med vissa synrester.

Avståndstolkning sker med viss individuell anpassning av bl.a. avstånd, ljusförhållande, tempo, språkanpassning, teckenstorlek och tolkens klädsel.

Vanligtvis sitter tolken och brukaren mittemot varandra på 0,5 – 2 meters avstånd.

Skillnaden mellan avstånds-tolkning och centraltolkning är att avståndstolkning kan anpassas efter enskilda brukares behov och önskemål och att centraltolkning ges till flera brukare samtidigt.

Att tänka på vid avståndstolkning:

- Tolken riktar tolkningen direkt till brukaren.
- Tolken ger brukaren tydlig visuell feedback eller feedback genom att använda socialhaptisk kommunikation, när hon eller han säger något och tolken är också uppmärksam på när hon eller han får feedback från brukaren.
- Tolken uttrycker bokstäver extra tydligt.
- Tolken tänker på att vissa bokstäver är mycket lika varandra och mycket lika vissa siffror.
- Tolken uttrycker siffror extra tydligt och har handflatan inåtvänd.

- Tolken tänker på att vissa siffror är mycket lika varandra och mycket lika vissa bokstäver.
- Tolken uttrycker homonyma tecken – d.v.s. två eller flera tecken som till formen är likadana eller nästan likadana, men deras betydelse är olika – extra tydligt eller förtydligar dem t.ex. genom att använda initialer och kategorier, eftersom brukaren kanske inte kan se både tolkens händer och munrörelser samtidigt.
- Tolken uttrycker teckenspråkets icke-manuella signaler mycket tydligt eller förmedlar dem manuellt också – d.v.s. med sina händer t.ex. frågesatser, referenser, negationer och känslor, eftersom brukaren kanske inte kan se både tolkens händer och munrörelser samtidigt.

Centraltolkning

Centraltolkning är tolkning från talspråk till visuellt teckenspråk till en eller flera brukare med vissa synrester.

Vanligtvis sitter eller står tolken framför hela gruppen t.ex. på scenen.

När flera tolkmetoder förekommer fungerar centraltolken ofta som den samordnande länken.

Skillnaden mellan centraltolkning och teckenspråkstolkning är att centraltolkning är dövblindtolkning och omfattar alla tre delmoment – d.v.s. tolkning av vad som sägs, syntolkning och ledsagning – och att teckenspråkstolkning endast är tolkning av vad som sägs.

Att tänka på vid centraltolkning:

- Tolken uttrycker bokstäver extra tydligt.
- Tolken tänker på att vissa bokstäver är mycket lika varandra och mycket lika vissa siffror.
- Tolken uttrycker siffror extra tydligt och har handflatan inåtvänd.
- Tolken tänker på att vissa siffror är mycket lika varandra och mycket lika vissa bokstäver.
- Tolken uttrycker homonyma tecken – d.v.s. två eller flera tecken som till formen är likadana eller nästan likadana, men deras betydelse är olika – extra tydligt eller förtydligar dem t.ex. genom att använda initialer och kategorier, eftersom brukaren kanske inte kan se både tolkens händer och munrörelser samtidigt.
- Tolken uttrycker teckenspråkets icke-manuella signaler mycket tydligt eller förmedlar dem manuellt också – d.v.s. med sina händer t.ex. frågesatser, referenser, negationer och känslor, eftersom brukaren kanske inte kan se både tolkens händer och munrörelser samtidigt.

Tydligt tal

Tydligt tal är tolkning från teckenspråk till tydligt tal eller upprepning av talspråk till tydligt tal, till en eller flera brukare med vissa hörselrester. Tydligt tal sker med viss individuell anpassning av bl.a. tolkens placering, röstläge och taltempo. Tydligt tal sker också med eller utan hörseltekniska hjälpmedel.

Att tänka på vid tydligt tal:

- Tolken riktar tolkningen direkt till brukaren.
- Vissa brukare hör bättre eller sämre på det ena eller andra örat.
- Vissa brukare har synrester och vill kunna avläsa tolkens läppar.
- Om möjligt talar tolken inte samtidigt som andra personer.

- Om möjligt undviker tolken störande bakgrundsljud.
- Tolken är uppmärksam på brukarens feedback och på vad hon eller han har missat, för att kunna upprepa det.
- Tolken har nytta av att veta hur olika typer av hörseltekniska hjälpmedel fungerar.

Handalfabetering och bokstaving samt andra typer av skrift i handen

Handalfabetering och bokstaving samt andra typer av skrift i handen är tolkning från talspråk eller teckenspråk till en brukare. Detta sker med viss individuell anpassning av bl.a. tempo, språkanpassning och tolkens placering.

Vanligtvis har brukaren inget annat fungerande kommunikationssätt, eller använder handalfabetering och bokstaving samt andra typer av skrift i handen som komplement till andra kommunikationssätt i vissa situationer t.ex. när det är svårt att höra vad som sägs.

Handalfabetering är att använda handalfabetet, med eller utan assimilation, sammansmältningar och strykningar.

Bokstaving är en typ av handalfabetering som innebär att stava varje enskilt ord bokstav för bokstav utan någon form av assimilation, sammansmältning eller strykning.

Att tänka på vid handalfabetering och bokstaving:

- När det gäller handalfabetering som enda kommunikationssätt/tolkmetod är det ofta bokstaving som gäller och det är viktigt att tolken vet om brukaren behärskar assimilation, sammansmältningar och strykningar.
- Tolken har också nytta av att känna till om brukaren behärskar några vanliga tecken (från teckenspråket), några andra tecken eller socialhaptisk kommunikation för att komplettera handalfabetet.
- Tolken markerar tolkbyte extra tydligt.
- Tolken uttrycker bokstäver extra tydligt. Vid taktill hand-alfabetering och bokstaving – se även sidan 22-25.
- Tolken tänker på att vissa bokstäver är mycket lika varandra och mycket lika vissa siffror.
- Tolken uttrycker siffror extra tydligt och har handflatan neråtvänd vid taktilla siffror och inåtvänd vid visuella siffror. Vid taktilla siffror – se även sidan 26-28.
- Tolken tänker på att vissa siffror är mycket lika varandra och mycket lika vissa bokstäver.

Skrift i handen innebär att tolken skriver vanliga gemener (stora bokstäver) i brukarens handflata med sitt eget pekfinger som penna. Ett alternativ är att tolken använder brukarens pekfinger som penna. Då kan tolken dessutom skriva på någon annan yta än brukarens handflata t.ex. ett bord eller en vägg.

När tolk inte finns tillgänglig, kan skrift i handen naturligtvis användas av alla personer med dövblindhet vid kommunikation med andra människor som inte behärskar deras kommunikationssätt.

Att tänka på vid skrift i handen:

- Tolken ritar bokstävernas linjer uppifrån och ner och från vänster till höger.
- Tolken skriver tydligt och på samma ställe hela tiden och gör korta pauser mellan varje bokstav och ord.
- Brukaren kan med fördel upprepa vad tolken skriver.
- Vissa brukare vill följa tolkens pekfinger med sin ena hand.

- Om brukarens händer är upptagna, kan tolken skriva på hans eller hennes arm eller rygg istället.
- En del vana brukare vill ha gemener (små bokstäver) eller t.o.m. skrivstil, men de flesta föredrar versaler (stora bokstäver).
- Om både tolk och brukare behärskar punktskrift, kan tolken skriva punktskrift och ha brukarens fingrar som tangenter.
- Tolken har nytta av att känna till om brukaren behärskar några vanliga tecken (från teckenspråket), några andra tecken eller socialhaptisk kommunikation för att komplettera skriften.

Skrivtolkning

Skrivtolkning är tolkning från talspråk eller teckenspråk till svartskrift eller punktskrift, till en eller flera brukare. Skrivtolkning sker med viss individuell anpassning av bl.a. avstånd, ljus-förhållande, skrivtempo, textstorlek, typsnitt, färger och kontraster beroende på brukarens synnedsättning.

Skrivtolkning förekommer både med teknisk utrustning i form av dator och bildskärm eller punktskriftsdisplay och med papper och penna.

Skillnaden mellan skrivtolkning till personer med dövblindhet och skrivtolkning till personer med dövhet eller hörsel-nedsättning, är att skrivtolkning till personer med dövblindhet är dövblindtolkning och omfattar alla tre delmoment – d.v.s. tolkning av vad som sägs, syntolkning och ledsagning – och att skrivtolkning till personer med dövhet eller hörselnedsättning endast är tolkning av vad som sägs.

Att tänka på vid skrivtolkning:

- Vissa brukare med tillräckliga synrester kan använda vanlig bildskärm eller storbildsskärm för att ta del av skrivtolkningen, medan andra brukare behöver egen bildskärm eller punktskriftsdisplay.
- När tolken använder teknisk utrustning, anpassar hon eller han textstorlek, typsnitt, textfärg och bakgrundsfärg efter brukarens önskemål.
- När tolken inte har tillgång till teknisk utrustning kan ettalternativ vara att skriva tydliga bokstäver med svart tuschpena på papper. Då har tolken nytta av att känna till hur stora bokstäverna måste vara för att brukaren ska kunna läsa dem. Vissa brukare kan läsa samtidigt som tolken skriver, medan andra brukare vill vänta tills tolken har skrivit färdigt för att kunna hålla pappret närmare sig.
- Gemener (små bokstäver) är ofta lättast att läsa, både på bildskärm och på papper.
- Tolken syntolkar också genom att skriva.
- Tolken har nytta av att känna till om brukaren behärskar några vanliga tecken (från teckenspråket), några andra tecken eller socialhaptisk kommunikation för att komplettera skrivtolkningen.

SOCIALHAPTISK KOMMUNIKATION

Socialhaptisk kommunikation är tecken eller signaler som tolken gör genom att röra vid t.ex. brukarens hand, arm, axel eller rygg.

Om brukaren önskar det, kan alla tidigare nämnda tolkmetoder i varierande omfattning kombineras med socialhaptisk kommunikation.

Med hjälp av socialhaptisk kommunikation kan tolken bl.a. ge feedback och samtalssignaler, få uppmärksamhet och presentera sig, förmedla korta sociala meddelanden, uttrycka känslor och sinnesstämningar, visa riktningar, visa antal, form, färg och storlek, göra beskrivningar av t.ex. ett rum eller ett konstverk samt underlätta för brukaren att vara delaktig vid en viss aktivitet.

Här följer några exempel. De kan utföras var för sig eller kombineras två och två eller ibland flera tillsammans. T.ex. kan personliga signaler kombineras med feedback, känslor eller riktning.

Att ge feedback och samtalssignaler

Säg "ja" eller "nicka" genom att klappa med handen.

Säg "nej" eller "skaka på huvudet" genom att skaka handen.

"Skratta lite" eller "dra på munnen" genom att spela med fingrarna.

"Skratta mycket" genom att göra tecken för skratta – d.v.s. dra fingrarna fram och tillbaka som en kratta.

Signalera "vänta" eller "stopp" genom att trycka med handen.

Signalera "fråga" eller "förstår inte" genom att rita ett frågetecken.

Signalera "tala högre" genom att dra sidan av handen uppåt längs överarmen.

Signalera "tala lägre" genom att dra sidan av handen nedåt längs överarmen.

Signalera "växla till (hörapparatsens) T-läge" eller "starta mottagaren till hörselslingan" genom att rita ett T.

Att få uppmärksamhet och presentera sig

När tolken tar kontakt för att få brukarens uppmärksamhet, rör hon eller han som regel lätt vid brukarens arm eller axel eller kanske bara säger eller tecknar något till henne eller honom. Ofta måste tolken dessutom tala om vem hon eller han är. Med en egen personlig signal – motsvarande ett namn eller ett persontecken – kan tolken eller någon annan ta kontakt för att få uppmärksamhet och presentera sig eller bara säga hej och tala om att hon eller han finns i rummet. En personlig signal kan vara ett personligt sätt att ta kontakt t.ex. att tolken eller någon annan alltid rör vid brukaren på samma sätt. Det kan också vara en eller ibland flera initialer som skrivs med pek fingret på brukarens överarm eller skuldra. Vissa persontecken kan dessutom utföras socialhaptiskt och andra persontecken kan anpassas till att utföras socialhaptiskt.

Visa "tolk" för att presentera dig som tolk, om du inte har en egen personlig signal, genom att göra tecknet för tolk – d.v.s. lägga handflatan mot brukarens arm och sedan vända handflatan utåt med bibehållen kontakt av sidan av handen och till sist lägga handryggen mot brukarens arm.

Att förmedla korta sociala meddelanden

Visa "gå" för att tala om att tolken eller någon annan lämnar rummet genom att göra tecknet för gå – d.v.s. gå med pekfinger och långfinger. Presentera dig igen, när du är tillbaka.

Visa "kaffe" för att tala om att det är dags för kaffe eller fika genom att göra tecknet för kaffe – d.v.s. upprepade cirkelrörelser med den knutna handens sida.

Visa "klocka" för att tala om att det är dags för något t.ex. att föreläsningen börjar eller att tåget snart avgår, genom att peka upprepade gånger på handleden/armen där arm-bandsklockan brukar vara.

Visa "skriva" för att tala om att någon skriver och kanske inte ser vad brukaren tecknar, genom att skriva med pek fingret.

Visa "toalett" för att tala om att tolken eller någon annan lämnar rummet för att gå på toaletten, genom att göra tecknet för toalett – d.v.s. rita ett kryss med pek fingret.

Att uttrycka känslor och sinnesstämningar

Visa känslor genom att rita t.ex. en glad mun, en sur mun eller en neutral (rak) mun.

Visa "gråta" genom att rita tårar.

Detta sätt att uttrycka känslor genom att rita ansiktsuttryck kan tolken tillsammans med brukaren utveckla nästan obegränsat och anpassa efter aktuell situation.

Ett annat sätt att uttrycka känslor är att göra det genom sättet att beröra. T.ex. om tolken ska säga ett mycket bestämt "nej", gör hon eller han det med en hårdare/snabbare rörelse än ett vanligt "nej" och om tolken ska säga "ja", när någon är uttråkad och håller på att somna, gör tolken det mer långsamt/lätt än ett vanligt "ja".

Att visa riktningar

Visa var t.ex. talaren sitter, var ett föremål finns eller i vilken riktning brukaren ska gå genom att använda sidan av handen som pil.

NÄR OCH HUR

Alla personer med dövblindhet har möjlighet att beställa tolk till alla situationer som de själva anser sig behöva tolk. Men det är landstingens tolkcentraler som bestämmer i vilka situationer – d.v.s. när – och i vilken omfattning – d.v.s. hur länge och hur ofta – som personer med dövblindhet får tolk. Så gott som alla landsting följer en viss prioriteringsordning.

FSDB anser att landstingens prioriteringsordningar inte alltid överensstämmer med den enskilda brukarens behov. Det är nämligen olika från person till person och från situation till situation, när och i vilken omfattning dövblindtolkning behövs. Varje enskild brukare med dövblindhet är själv den som vet bäst, när och i vilken omfattning som just hon eller han behöver dövblindtolkning.

Detta gäller oavsett grad av funktionsnedsättning av syn och hörsel samt oberoende av vilket/vilka kommunikationssätt och vilken/vilka tolkmetoder brukaren ifråga använder.

I situationer då en eller flera av samtalsparterna har dövblindhet kan personer som inte har dövblindhet, d.v.s. hörande personer, också behöva använda dövblindtolkning.

ATT BESTÄLLA TOLK

Du som själv har dövblindhet och hörande personer som ska kommunicera med dig och inte behärskar ditt kommunikationssätt kan beställa tolk. Du beställer tolk genom att kontakta Tolkcentralen i ditt hemlandsting.

På www.tolkcentralen.se finns telefonnummer, adresser, länkar och övriga kontaktuppgifter till alla tolkcentraler. När du beställer tolk, vill Tolkcentralen veta följande:

- Namn, telefonnummer och/eller e-postadress

Tala om ditt eget namn, telefonnummer och/eller e-post-adress. Om du är hörande, måste du dessutom tala om vem/vilka personer med dövblindhet som du ska kommunicera med.

- Tolkmetod

Tala om att det är dövblindtolkning och vilken/vilka tolkmetoder som önskas – t.ex. taktil tolkning, avståndstolkning, centraltolkning, tydligt tal, handalfabetering eller skrivtolkning.

- Aktivitet

Tala om vilken aktivitet tolkningen gäller – t.ex. läkarbesök, begravning, föreläsning, utflykt, årsmöte eller något annat.

Datum, start- och sluttid

Tala om både när själva aktiviteten börjar och slutar och hur lång tid före och efter som du behöver tolk – t.ex. för att vänta på färdtjänst.

- Plats och adress

Tala om platsen och adressen för aktiviteten och ifall du vill att tolken ska möta dig t.ex. vid entrén.

- Mer information

Tala om ifall det finns inbjudan, program, manus, dagordning, kursmaterial, vägbeskrivning eller någon annan information. Om du inte vet, tala om vem som ordnar aktiviteten och har mer information, så kan Tolkcentralen själv ta reda på det.

- Övrigt

Tala om ifall du har andra önskemål t.ex. en viss tolk eller att tolken ska ha speciella kläder för att underlätta för dig att se.

ATT TÄNKA PÅ

- Tolken tolkar allt som sägs, tecknas, syns och hörs.
- Tolken deltar inte själv i samtalet.
- Tolken tolkar i jag-form.
- Tolken har tystnadsplikt.
- Tala/teckna direkt till samtalspartnern – inte till tolken.
- Tala/teckna en i taget.
- Tala/teckna i vanlig samtalstakt.
- Ställ inte frågor till tolken när han/hon tolkar.
- Håll start- och sluttid.

KÄLLFÖRTECKNING

Eriksson L. & Johansson K. H. (2007):
Dövblindtolkning – Ett studiematerial,
 Örebro Läns Landsting, Sverige.

Hallested, Lisbeth (2007, 2:a upplagan):
Sådan følges I ad – når den ene er synshandicappet,
 Institutet for blinde og svagsynede/Videncenter for Synshandicap, Danmark.

Lahtinen, Riitta M. (2008):
*Haptices and Haptemes – A case study of developmental process
 in social-haptic communication of acquired deafblind people,*
 A1 Management UK, England.

En liten GRÖN bok om dövblindtolkning beskriver att dövblindtolkning, d.v.s. tolkning till personer med dövblindhet (eller med andra ord personer med kombinerad syn- och hörselnedsättning), består av tre helt integrerade delmoment – tolkning av vad som sägs, syntolkning och ledsagning.

Här får både du som är utbildad dövblindtolk – men också du som ibland kommunicerar med personer med dövblindhet och någon gång får agera tolk och du som brukare – många praktiska tips.

Boken är en av två böcker som har tagits fram i projektet "Bättre dövblindtolkning" som under åren 2007 och 2008 har bedrivits av dåvarande Föreningen och numera Förbundet Sveriges Dövblinda, FSDB, i samarbete med Nationellt Kunskapscenter för Dövblindfrågor.

Ett varmt tack riktas till Allmänna arvsfonden som har bidragit med pengar till projektet.

Läs också *En liten GUL bok om ledsagning av personer med dövblindhet.*

ISBN 978-91-980027-1-3